

Co jsou a kde se vzala

ZVÍŘECÍ PRÁVA

Když v roce 1999 Nový Zéland jako první stát na světě do svého právního řádu přijal práva lidoopů, byl to čin tak bezprecedentní a dostalo se mu takové mediální pozornosti, že to jistě přivedlo mnoho lidí k otázce, kam svět spěje. Pro mnohé to byl podnět k hlubšímu zamyšlení nad obecně se rozšiřujícím pojetím práv.

Homo troglodytes

Co se vlastně stalo? Americký genetik Morris Goodman dospěl k závěru, že genetická informace člověka a šimpanze se liší jen v 0,6 procenta písmen dědičné abecedy. Vlastně bychom měli spíš než lidoop šimpanz říkat člověk šimpanz.

Po Goodmanově návrhu přeradit šimpanze do rodu Homo zesílily hlasy požadující pro lidoopy základní lidská práva. „V Deklaraci o lidoopech byla už dříve vyhlášeno "společenstvo rovnocenných" složené z orangutanů, goril, šimpanzů a lidí... Deklarace stanoví, že nikdo z příslušníků "společenstva rovnocenných" nesmí být zabit (s výjimkou zabití v sebeobraně) a nesmí mu být způsobována újma ani v případě, že by tím prospěl jiným příslušníkům "společenství". Naplnění druhého z požadavků by postavilo mimo zákon jakékoli pokusy na lidoopech,“ shrnuje web animalrights.

Novozélandské právo neakceptovalo pouze třetí z požadavků deklarace, podle nějž „nesmějí být lidé ani lidoopi zbaveni osobní svobody bez spravedlivého soudu, a pokud by byli uvězněni neprávem, musejí být propuštěni. Lidoopi i člověk mají mít právo na odvolání proti rozsudku, který je zbavil osobní svobody, a nejsou-li toho schopni, má se jim dostat právního zástupce,“ citujeme ještě jednou web animalrights.¹

V roce 2003 si média zase všimají, že Švýcarsko dalo zvířatům právní status. Psi, kočky, andulky a veškerá doma chovaná zvířata přestala být považována za předmět. Získala postavení „živých bytostí, které mají city a mohou trpět“. Například v případě rozvodu se má soudce řídit „zájmem psa“ a přiřknout ho tomu, kdo bude schopen zajistit zvířeti lepší péči.

Zvířecí práva jsou na postupu, ale realita zůstává převážně drsná, krvavá a často beznadějná. Náš nejbližší příbuzný šimpanz zřejmě vyhyne během příštích padesáti let.² Více než ubývání domovských pralesů a nemoci ho překvapivě ohrožuje lov na maso. „Bushmeat“ divoce žijících jedinců však neshánějí především domorodci, kteří by byli na takovém zdroji výživy závislí, ale například i zaměstnanec francouzského ministerstva.³ Lidoopy ohrožuje také kácení lesů a nemoci.

Alespoň nějaká práva však zdaleka nejvíc potřebují zvířata, která bezprostředně „slouží“ člověku.

Karteziánská šlamastyka

Přestože v době vznikající zemědělské společnosti bylo postavení a vztah člověka k přírodě zhola bojem o přežití, „můžeme předpokládat, že v prvních vesnických společenstvích dospěli někteří muži či ženy k určitému stupni úcty k životu a k soucitu, tj. touhy vyloučit zbytečné strádání u vybraných druhů zvířat,“⁴ píše přední odborník na welfare neboli pohodu zvířat John Webster. Se jménem tohoto profesora veterinární fakulty Univerzity v Bristolu se ještě mnohokrát setkáme. Teď se ale vraťme do zvolna se rozvíjející historie ochrany zvířat.

¹ Od začátku potud podle: http://animalrights.webz.cz/homo_simpanz.htm, vytištěno 7. 7. 2004

² MSNBC: Šimpanzi vyhytnou do padesáti let, říkají vědci, EcoMonitor, Hugo Charvát, <http://www.ekolist.cz>

³ Jan Plesník, Vzpomínky na budoucnost, Ekolist 7/2004, str. 17

⁴ John Webster, Welfare, životní pohoda zvířat, str. 4

Řada myslitelů, kteří se zabývali ochranou zvířat, by byla předlouhá: Pythagoras, Aristoteles, Tomáš Akvinský, „praktikující“ humanista a milovník všech živých tvorů František z Assisi, Descartes, Rousseau, Kant, zakladatel psychoanalýzy Freud nebo moderní psychologie Jung... René Descartesovi se často přičítá, že zvířatům vzal duši. Podle českého odborníka na ekologickou etiku doktora Vladimíra Šilera ale Descartes nic nezavinil. Jen „pojmenoval to, co se odehrálo po zhroucení středověku v průběhu renesance: rozpolcení skutečnosti, odcizení člověka a přírody... Descartes popsal ono rozcestí, na němž se evropský duch vydal směrem, který nás dovedl až k tomu, že naše předškolní děti malují fialovou krávu, protože jediná bezprostřední zkušenost, kterou s krávou mají, je z televizní reklamy; že kuřatům ve velkokapacitní drůbežárně dodává potravu bez doteku lidské ruky automatická linka a že tatáž automatická linka jim pak v masokombinátu bez doteku lidské ruky uřízne hlavy; že maminka dítěte, které si na pískovišti hraje s křečkem tak nešetrně, až mu zlomí nožičky, odpoví paní, která jí to vytkne – no bóže, vždyť to stálo jen 16 korun!“⁵

„Vytržení“ moderního člověka z přírody se ale dá právě tak pojmenovat jako „povznesení“. Touto dobou velká část lidstva přestává bezprostředně a dennodenně bojovat o přežití jedince. Nová situace umožňuje a zároveň vyžaduje nový etický přístup k přírodě a všem jejím součástem. „Ve většině tradičních etik přežívá zkušenost prehistorických fází vývoje a starověkých kultur, kdy člověk vnímal přírodu jako svého nepřítele nebo mocnějšího konkurenta. Proto boj proti přírodním silám, jevům, bytostem byl chápán jako eticky pozitivní. Tato etika nám v kulturní paměti stále ještě doznívá, přežívá v našich pojetích hodnot i v archetypech nevědomí. Ukazuje se, že dokonce někdy tato tradiční etika je brzdou dalšího vývoje lidstva..., protože kořistnický a nepřátelský vztah k přírodě není možno uplatňovat donekonečna, planeta má jen omezené možnosti. Proto musíme vytvářet zcela nové hodnoty, nabízet nové motivace,“ shrnuje Vladimír Šiler. Kulturně předávaný atavismus o nepřátelské přírodě ilustruje jiný slavný autor a guru ochránců zvířat Peter Singer říkankou: „Mámo, táto, v komoře je myš. Pustíme tam kocoura, on tu myšku vyšťourá.“ Kdo z nás ji nezná? Kdo z nás se nad ní někdy zamyslel?

Z dějin soucitu a odpovědnosti

Pojetí humanity se rozšiřuje, jak stoupá lidský blahobyt. „V hlubokém dávnověku poskytovali lidé ochranu bližním jen členům vlastního rodu. Pozvolna se okruh bližních rozšiřoval,“⁶ konstatuje profesor Erazim Kohák. Američané si v devatenáctém století uvědomili, že černoši nejsou domácí zvířata, jak je většina společnosti do té doby vnímala. Feminismus vyzval k úsilí o rovná práva ženy. Teď jsou na řadě obratlovci. (Existuje extrémní podoba „humanismu“, která přiznává právo na život i bakteriím a virům...) Pohybujeme se však stále spíš v kultuře křesťanských tradic. Podobně islám je, jak píše dr. Šiler, výrazně „denaturalizované“ náboženství. Zato například indické duchovní tradice vnímají člověka jako rovnocennou součást koloběhu života v přírodě a zvířatům přiznávají mimořádnou úctu.

O hloubce současného obratu svědčí docela běžná situace. Ještě před pár desítkami let se děti učily ve školách bez jakéhokoli zpochybnění, že vydra, liška, jestřáb, slimák či mandelinka jsou škůdci. Dneska tak vnímá zvířata méně lidí.

Podle toho, jak často je citován výrok Jeremy Bentham (1748–1832), právě on odstartoval moderní hnutí na ochranu zvířat. Pregnantně zformuloval: „Otázkou není, zda mohou myslet nebo umějí mluvit, ale zda mohou *trpět*?“⁷ Podle Petera Singera byl anglický filozof a právník Bentham „pravděpodobně první, kdo označil „nadvládu člověka“ spíše za tyranii než za legitimní vládu“⁸. V roce 1824 vznikl v Anglii první spolek na ochranu zvířat,⁹ z nějž se později stala Královská společnost pro prevenci krutosti na zvířatech (RSPCA). V roce 1911 Británie přijala zákon na ochranu zvířat – The Protection of Animals Act – jehož kvalitu oceňuje

⁵ Šiler, Etika ochrany zvířat, str. 4

⁶ Erazim Kohák, Americké vzpomínky úvodem k českému vydání (P. Singer, osvobození zvířat), str. 9

⁷ Kaplan, Zpravodaj OHZ 10/2003, str. 16

⁸ Peter Winter, Osvobození zvířat, str. ?

⁹ Šiler, str. 1

například John Webster ještě dnes: „Říká jednoduchým jazykem vše podstatné.“¹⁰ Krutost definuje jako „působit zbytečné utrpení vykonáním nebo zanedbáním jakéhokoli činu“.¹¹

V první polovině dvacátého století řešilo lidstvo více než práva zvířat konflikty uvnitř vlastního druhu. Po skončení druhé světové války se zemědělci dostali pod sílící ekonomický tlak na „výrobu“ levnějších potravin včetně masa, na zvyšování produktivity chovů.¹² Nenápadně, aniž by si to drtivá většina lidí uvědomovala, nebývalé množství tvorů začalo žít v nepředstavitelně těžkých podmínkách průmyslových velkochovů. Ale současně s tím v 50. letech vznikly první dvě organizace na ochranu zvířat, které v mezinárodním měřítku organizovaly kampaně na pomoc zvířatům. Později se sloučily pod jménem Světová společnost pro ochranu zvířat (WSPA). Průlom na poli ochrany hospodářských zvířat způsobila kniha Ruth Harrisonové Zvířata jako stroje (Animal Machines).¹³ Poprvé veřejnosti ve Velké Británii odhalila realitu intenzivního chovu zvířat. Podle ní „krutost je přiznána jenom tam, kde končí ziskovost“.¹⁴

O desetiletí později začaly mít úspěch knihy o etických otázkách práv zvířat, například Animal Rights Andrewa Linzeyho z roku 1976¹⁵ nebo rok předtím vydaná slavná kniha profesora melbournské univerzity Petera Singera Osvobození zvířat (Animal Liberation). Profesor Erazim Kohák v úvodu k českému vydání význam této zásadní knihy vidí takto: „V Americe sedmdesátých let to byl naprosto základní objev. Otevřel se nám nový obzor... S úžasem jsme si uvědomovali, že zvířata, která jsme my po generace vnímali spolu s nerosty a stromy jako inventář světa, jsou naši bližní...“. Přes toto přiřazení Singerovy knihy ke stěžejním dílům ekologické gramotnosti vyzývá profesor Kohák ke kritickému čtení.

Osvobození zvířat

Postoj Petera Singera je nekompromisní: „All animals are equal.“ Všichni živočichové jsou si rovni. Zpochybňuje tak jedno z přesvědčení, na nichž západní společnost stojí - a sice to, že všechny mimolidské bytosti jsou podřízeny potřebám člověka, který má právo s nimi podle toho nakládat. Tento postoj neváhá označit za obdobu rasové nadřazenosti, za druhovou nadřazenost. Pojmu rasismus v tomto případě odpovídá „specieicismus“. Singer předkládá argumenty, proč by každý měl považovat zvířata za hodná morálního ohledu. „Hlavní morální kategorií je podle něj míra utrpení, podle které bychom měli rozlišovat. Přichází s požadavkem biologické rovnosti. Mezi člověkem a ostatními vyššími živočichy Singer nestanoví přesné meze - není zde podle něj žádný morálně závažný rozdíl, který by opravňoval zacházet s kýmkoli bez morálních ohledů. Všechno, co konáme ve vztahu k mimolidským bližním, potřebujeme zdůvodnit stejně, jako kdybychom to dělali člověku. Neexistuje žádné „jenom zvíře“;“ charakterizuje knihu Lubomíra Chlumská z Nadace na ochranu zvířat. Osvobození zvířat dále popisuje hrůzné praktiky zacházení se zvířaty v laboratořích a v zemědělsko-průmyslové živočišné výrobě. Singer nabízí z této schizofrenní situace východisko: vegetariánství. Kniha Osvobození zvířat začala být vnímána jako „bible vegetariánství“ i „bible hnutí za osvobození zvířat“.

Dynamiku hnutí na ochranu zvířat zdokumentoval bibliograf Charles Magel. „Od starověku do počátku sedmdesátých let 20. století našel pouze 95 děl... Během dalších osmnácti let ale Magel objevil 240 děl s tematikou práv zvířat, z nichž mnohé napsali filozofové vyučující na univerzitách,“ shrnuje ve své knize Peter Singer.

Osmdesátá a zejména devadesátá léta nejenže nebývale rozhojnila hnutí na ochranu zvířat, hnutí také v duchu mediálně agreeivní doby „přitvrdilo“ ve snaze dostat problém do povědomí širší veřejnosti. Stalo se. Kniha Věčná Treblinka s podtitulem Ve vztahu ke zvířatům jsme všichni nacisté z roku 2002 vyvolává polemiky už svým názvem. Americký historik Charles Patterson v ní vede úvahy o tom, že krutosti páchané každodenně na

¹⁰ Webster, str. 251

¹¹ Webster, str. 251

¹² RSPCA, Welfare hospodářských zvířat

¹³ Webster, str. 5

¹⁴ Singer, str. 109

¹⁵ Podle : Webster, str. 5

zvířatech stejně jako otroctví, rasismus, genocidy a pogromy byly umožněny a omlouvány tímž přesvědčením, že můžeme jakýmkoli způsobem nakládat s těmi, kteří jsou slabí, bezbranní, „odlišní“ a „méněcenní“.¹⁶

Na světlo světa však ještě předtím vyšly i proti vůli podnikatelských zemědělských, farmaceutických, pokusnických a podobných lobby otřesné faktické dokumenty o „lidském“ zacházení se zvířaty. Velký rozruch vyvolala kniha Holocaust vydaná v roce 1991, společné dílo publicistky Milly Schär-Manzoli a člena švýcarské kontrolní komise pro pokusy na zvířatech Maxe Kellera. Ten na vlastní odpovědnost „vynesl“ na světlo tajné dokumenty o zločinech páchaných na pokusných zvířatech. Autoři je v knize zveřejnili a okomentovali.¹⁷

Přímé doklady o způsobu zacházení se zvířaty v laboratořích, ve velkochovech či na jatkách se zveřejňují obtížně, jako by šlo o výrobní či vojenské tajemství. Někdy se „na světlo“ dostanou pouze ilegálním způsobem jako při útoku na pennsylvánskou univerzitní laboratoř. Aktivisté radikálního Hnutí za osvobození zvířat ukradli videozáznamy, jejichž svědectví vedlo k tomu, že státní tajemník zdravotnictví a sociálních služeb zakázal další pokusy.

I práva zvířat však mohou být zneužita: Mimo jakékoli hranice se dostala například Milice za práva zvířat, která v roce 1982 poslala britské premiérce v dopise bombu.¹⁸ Ve jménu spravedlnosti jiných druhů neváhala použít násilí vůči vlastnímu druhu.

Střízlivé kázání o ráji

„V žádném případě se nezastávám násilí jako prostředku k osvobození zvířat. Ve skutečnosti se ho děším, ale nemůžu předstírat, že nemá žádný účinek... Kdykoli veřejnost projevuje proti něčemu odpor... vždycky to přitahuje onu malou vrstvu extrémistů, kteří věci škodí a jsou nebezpeční. Když ale široká veřejnost dává najevo pobouření, znamená to, že něco není v pořádku,“ říká profesor John Webster, jehož kniha Animal Welfare – A Cool Eye Towards Eden vyšla v roce 1994. (V českém překladu Welfare: životní pohoda zvířat aneb Střízlivé kázání o ráji vydala Nadace na ochranu zvířat v roce 1999). Je to kniha „konstruktivního přístupu k problému vlády člověka nad zvířaty“, jak se praví v jejím českém podtitulu.

Pro toho, koho by snad zarazilo pojetí „vlády“ člověka nad zvířaty, má John Webster odpověď: V současné době máme vládu plně ve svých rukou. Máme jak dostatečnou moc zničit většinu druhů „vyšších“ živočichů (ptáků a savců), tak dostatečný blahobyt, abychom se k nim mohli chovat odpovědně a nesobecky. S takovou úděsnou mocí v ruce však nestačí řídit se jednoduše soucitem... Potřebujeme správně přemýšlet a správně jednat. Proti radikální propagaci vegetariánství ve jménu soucitu se zvířaty Webster argumentuje: Je nevyhnutelným osudem každé živé bytosti, že její tělesná schránka je dříve či později zkonzumována někým jiným a využita na energii, byť jsou to třeba mikroorganismy. S anglickým humorem, který zůstává i v českém překladu zachován, John Webster uzavírá kapitolu o radikálním aktivismu „Hněv působí nejlépe, je-li podáván chlazený... Na mě daleko víc působí morální odvaha jedné mé známé paní farmářky,“ píše, „která provádí svůj dobytek „předporážkovou přípravou“. Ta zahrnuje uvykání zvířat na manipulaci a krátký převoz k jatkám, a také chůzi spolu se zvířaty naháněcí chodbou až k omračovacímu kotci, takže zvířata pak zůstávají klidná a ničím netrpí až k samému prahu neexistence.“¹⁹

Johna Webster se hlásí ke střední cestě slovy: „...řešení není možné nalézt samolibým moralizováním o povaze práv zvířat, ale praktickým přístupem, který hledá cesty, jak smířit naše požadavky na zvířata pod naší vládou s opravdovou starostí o jejich životní pohodu.“²⁰

¹⁶ Podle anotace knihy

¹⁷ Podle: Jana Štroblová: Recenze knihy: Věčná treblinka..., Pro zvířata 1/2004, str. 41

¹⁸ Singer, str. 15

¹⁹ Webster

²⁰ Webster, str. VIII

Pět a jedna svoboda

V první části své knihy John Webster analyzuje povahu vědomí, životní pohody a utrpení zvířat. Ve druhé části navrhuje opatření nezbytná ke změně. Při analýze se drží pojetí tzv. pěti svobod.

Toto nejzákladnější vodítko pro zajištění welfare neboli životní pohody zvířat začalo vznikat někdy v polovině 60. let minulého století. Brambellova komise sestavená britským parlamentem poté, co vyšla kniha *Animal Machines* Ruth Harrisonové, poprvé provedla inspekci životní pohody zvířat a navrhla, že by všechna zvířata měla mít přinejmenším svobodu „vstát, lehnout si, otočit se, očistit si tělo a natáhnout končetiny“. Toto minimum, které vešlo ve známost jako „pět svobod“, však ani zdaleka a ani v těch nejcivilizovanějších zemích není naplněno. John Webster je toho názoru, že „pro životní pohodu zvířete (nebo člověka) není ve skutečnosti nutné, aby bylo či byl či byla úplně osvobozena od hladu, zimy, bolesti, strachu atd. Je jen třeba, aby se zvíře mohlo s těmito problémy vypořádat vlastní aktivitou a vyhnulo se tak utrpení“. A tak navrhuje přidat ještě šestou svobodu: „svobodu vykonávat volně a osobně kontrolu nad vlastní životní pohodou, a tím se vyhnout nejen utrpení, ale i stavu umrtvující nečinnosti“.²¹

Za nejzdařilejší pokus o jednoduchou definici životní pohody zvířete považuje John Webster tuto: „Pohoda zvířete je určena jeho schopností vyhnout se strádání a zachovat si zdatnost.“ Jeho přístup však spočívá především v tom, že se snaží jemněji rozlišovat. Vychází z toho, že „pohodu asi vnímají sama zvířata úplně jinak než veřejné mínění...“ Přiznává také, že věda na mnoho otázek nemá odpověď, ba dokonce zatím ani metodu, jak je řešit. Svůj praktický postoj shrnuje Webster takto: „I když nelovím, nestřílím, ani nerybařím pro zábavu, jím většinu druhů masa..., ale nejím maso kuřecích brojlerů, kteří byli vykrmeni v čistě ekonomických důvodů v těch nejintenzivnějších produkčních systémech.“²²

Pět svobod (hospodářských) zvířat

Svoboda od hladu a žízně nerušeným přístupem k čerstvé vodě a krmivu zaručujícímu plné zdraví a tělesnou zdatnost

Svoboda od nepohodlí poskytnutím odpovídajícího prostředí včetně úkrytu a pohodlného místa k odpočinku.

Svoboda od bolesti, zranění a onemocnění prevencí anebo rychlou diagnózou a léčením

Svoboda od strachu a stresu ujištěním takového prostředí a zacházení, které vylučují psychické strádání

Svoboda projevit přirozené chování poskytnutím dostatečného prostoru, vhodného prostředí a společnosti zvířat téhož druhu

Zdroj: Welfare hospodářských zvířat, brožura Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals.

Konec středověku v Evropské unii

Revoluční změna nastala v roce 1997 v Evropské unii. Do té doby byla zvířata klasifikována Římskou smlouvou, zakládající EU, jako zboží nebo produkty. V roce 1997 v Amsterdamu podepsalo po dlouhé kampani organizací na ochranu hospodářských zvířat všech 15 členských států Evropské unie právně závazný Protokol o zvýšené ochraně a respektování welfare zvířat, v němž jsou zvířata uznána za „cítící bytosti“. „To znamená, že v EU jsou nyní zvířata považována za živé tvory, kteří mohou trpět a cítit bolest, anebo – pokud jim to umožníme – být spokojeni. Protokol rovněž vyžaduje, aby EU při formulování a realizaci své zemědělské, dopravní a výzkumné politiky brala plně v úvahu welfare zvířat. Právní závazek, aby se welfare

²¹ Webster, str. 244

²² Webster, str. 9

zvířat udělovala „plná“ pozornost, je nesmírně důležitým krokem. Jinými slovy se dá také říci, že v EU středověk skončil oficiálně pro zvířata v roce 1997, zatímco všude jinde stále trvá,“ říká se v časopisu Pro zvířata.

Dalším velkým mezníkem v historii ochrany zvířat byla mezinárodní konference o welfare (životní pohodě) zvířat v březnu 2003 v Manile. „Bylo to poprvé, kdy se na takovéto úrovni hovořilo o důležitosti ochrany zvířat včetně důrazu na to, že všechny země světa musejí předcházet krutému zacházení se zvířaty a omezovat jejich utrpení,“²³ informuje Lubomíra Chlumská v jiném čísle časopisu Pro zvířata. Konference se zúčastnilo 21 vládních delegací a přes 300 organizací na ochranu zvířat z 80 zemí. Účastníci schválili Deklaraci o welfare zvířat (Declaration on Animal Welfare), která bude nabídnuta k podpisu vládám všech zemí světa. „Česká republika jako jedna z mála evropských zemí a jako jediná z nových členských států EU hlasovala pro Deklaraci přímo prostřednictvím svého zástupce v Manile,“ komentuje ředitelka Nadace na ochranu zvířat ing. Romana Šonková. V mnoha zemích je ochrana zvířat uznána ve formě národních zákonů. Nařízení a směrnice týkající se ochrany zvířat existují a dále se vyvíjejí také v rámci Evropské unie. Na celosvětové úrovni ale jakékoli uznání práv zejména hospodářských zvířat na ochranu jejich životní pohody dosud neexistovalo. To ostře kontrastuje se situací v ochraně biologických druhů, která se řídí Konvencí o biodiverzitě a konvencí CITES. „Hlavním smyslem Deklarace o welfare zvířat je to, aby byla také otázka životní pohody zvířat uznána jako celosvětově závažný úkol. Schválení Deklarace je prvním krokem k dlouhodobému cíli, kterým je přijetí Všeobecné deklarace o welfare zvířat v rámci Organizace spojených národů,“²⁴ končí zpráva o konferenci, která se konala pod patronací dvou významných mezinárodních organizací na ochranu zvířat WSPA a RSPCA. Mezi zásady přijaté v deklaraci patří zejména: „Národy by měly podniknout veškeré náležité kroky k tomu, aby zamezily krutému zacházení se zvířaty a snížily jejich utrpení. V otázce životní pohody zvířat by se měly dále rozvíjet a vypracovávat příslušné normy, jako jsou normy upravující využití a zacházení s hospodářskými zvířaty, s domácími zvířaty, se zvířaty využívanými ve vědeckém výzkumu, s tažnými zvířaty, s volně žijícími zvířaty, ale nejen tyto normy.“

Jak se žije zvířatům

Když se začne mluvit o zvířatech, jejich životních podmínkách a ochraně, nejspíš nám vytane na mysl divoká příroda a intenzivní snaha o ochranu, která nám už dnes připadá jako normální a nutná. Přitom volně žijící živočichové, přestože je omezujeme a ohrožujeme ničením životního prostředí či lovem, se mají vlastně dobře. Jsou svobodní a aktivní tak, aby se zařídili, jak nejlépe umějí. Svět však obývají také zvířata, která bezprostředně chováme pro svůj užitek nebo potěšení. Je jich mnohonásobně víc než nás lidí, drtivá většina zejména hospodářsky využívaných zvířat díky našim rozhodnutím a intenzivním metodám chovu trpí způsobem, o němž zpravidla raději ani nechceme slyšet. Například v EU bylo v roce 2002 pro konzumaci poraženo 26 miliónů krav, 200 miliónů prasat, 77 miliónů ovcí a koz.²⁵ Tato zvířata zpravidla nemohou žít ani v relativní pohodě, o „pěti svobodách“ se jim nemůže ani zdát.

Asi šedesát procent nosnic v ČR, pokud bereme v úvahu domácí malochovy,²⁶ 90 % z přibližně 300 miliónů nosnic chovaných v Evropské unii²⁷ a tři čtvrtiny ze 4,5 miliardy slepic chovaných ročně v celém světě²⁸ prožije svůj život v tzv. bateriových klecích. Bateriová klec je vyrobena z pletiva. Na drátěné mírně se svažující podlážce jsou v kleci namačkány nosnice tak, že celý svůj život tráví na prostoru menším, než je papír o velikosti A4. Je nasnadě, ale také je vědecky prokázáno, že v takové kleci slepice nemůže normálním způsobem stát, protahovat se, protřepat si křídla, která mají rozpětí asi 80 cm, jen s obtížemi se otočí. Je vyloučeno, aby mohla hřadovat, popelit se nebo snášet vajíčka v odděleném hnízdě, čili žít jako slepice. Důležitost těchto potřeb potvrzuje výzkum. Z etologických pokusů je například zřejmé, že slepice je ochotna vyvinout velké úsilí a mnoho času, aby se dostala k hnízdě, kde by mohla snést vejce. Nosnice mají bolavé nohy ze stání na holých drátech. Trpí také nezměrnou frustrací. Nemohou se normálně sociálně chovat, poznávat prostředí, unikat

²³ Pro zvířata 2/2003, str. 26

²⁴ dtto

²⁵ dtto

²⁶ Vejce – budou slepice snášet v přirozených podmínkách?, Pro zvířata 1/2004, str. 12

²⁷ RSPCA, Informace o hospodářských zvířatech. Brojlerová kuřata. Leták, říjen 2001

²⁸ Hospodářská zvířata ve světě, Pro zvířata 1/2004, str. 25

útokům ostatních zvířat, pokud se projeví. Protože v takovém prostředí je agresivita projevující se klováním častá, řeší se tento „problém“ (který v normálním prostředí není problémem, ale například způsobem vytváření sociálních vztahů ve skupině) upalováním špiček zobáků kuřatům doslova na běžícím pásu. Není výjimkou, že v jedné hale jsou drženy desetitisíce slepic v klecích až v šesti podlažích nad sebou. Umělé světlo 15-16 hodin denně simuluje letní den, protože to podpoří snášku vajec, řízené větrání je někdy špatné, takže za horka dochází k úhynu od tepelného šoku. Automaticky dávkované krmení jede na dopravním pásu u přední strany klece. Takový „život“ vydrží slepice asi rok. Během něj snese přibližně 300 vajec a pak je poražena. Kvůli nedostatečnému pohybu mají slepice oslabené svaly a křehké kosti, a tak při vyndávání z klecí a přepravě na jatka až 30 % zvířat utrpí zlomeniny. Apatičtí tvorové nacpaní v klecích na nákladáku jsou to jediné, co většina z nás z jejich trýznivého životního údělu asi kdy zahlédla.

Bateriové klece představují nejlevnější způsob „výroby“ vajec. Náklady na krmivo v něm tvoří přes 70 %. Ostatní výdaje jsou nízké, protože jedna osoba obsluhuje 100 000 i více nosnic v jedné budově. Konec bateriových klecí nastane v Evropské unii roku 2012. Podle směrnice z roku 1999 budou povoleny jen tzv. obohacené klece, které musejí poskytovat nejméně 750 cm² prostoru jedné slepici, musejí být vybaveny hnízdem a stelivem. Tolik zákonná norma, na niž se musejí zemědělci připravovat.

Alternativy však existují už dnes díky soucitu chovatelů a zájmu spotřebitelů. Jsou nákladnější o 10–50 %. Haly s podestýlkou umožňují slepicím hřadování, klidné projevy slepičí národy, jako je popelení, hrabání, zkoumání okolí. Ještě lépe se žije slepicím v halách doplněných přístupem do venkovních výběhů.²⁹

Dobré podmínky nosnicím obvykle zaručují ekologické farmy. V těchto výběhových chovech žije maximálně šest ptáků na metr čtvereční. Krmivo musí být ekologického původu. Je zakázáno zkracování zobáku a užívá se méně léčiv. Povolené maximum slepic na jednoho farmáře je 10 000.³⁰ O jednom českém ekochovu nosnic poblíž Zvole u Prahy informoval čtvrtletník Pro zvířata. V roce 2002 na farmě chovali 82 slepic. Jejich vajíčka stála 4 Kč, slepice jich snášejí průměrně 230 ročně.³¹ Zároveň je ale třeba podotknout, že bez pravidelné a nezávislé kontroly není ani u ekologických farem trvale zaručeno, že se tam vždy zvířata budou mít dobře.

Neveselé krávy a ti další

Současnou realitou není ani představa, jak spokojená kráva mléko dává. Dnešní plemena dojnic jsou vyšlechtěna s jediným cílem, aby dávala vysokou produkci mléka. Organismus zvířete „dokáže jen velmi těžko držet krok s nároky tak velké tvorby mléka a obrovského vemene. Zvířata jsou vyčerpaná, častěji zchromnou, trpí bolestivými záněty vemene a metabolickými poruchami... V některých kravínech mohou být dojnice ještě stále uváznuté celoživotně na jednom místě,³² takto časopis Pro zvířata popisuje skrytou realitu „výroby“ jedné ze základních potravin naší civilizace – mléka.

Lépe se nemají ani jedni z nejinteligentnějších savců, prasata. Prasnice mohou být v chovech permanentně v těsných boxech a jejich jediným údělem je opakovaně rodit selata. Ani prasata určená na výkrm se nemají lépe a jejich frustrace vede například k vzájemnému okusování ocásků a kanibalismu.³³

Jednou z nejuznávanějších lahůdek a nejdražších pokrmů na světě jsou foie gras – husí játra. Vyhledávanou chuť získají díky dvou až třítydennímu násilnému překrmování hus uzavřených bez možnosti pohybu v jakýchkoli drátěných krabicích. Z klece jim trčí ven pouze krk a hlava tak, aby bylo možné hlavu snadno uchopit a násilím otevřít ptákoví zobák. Trubice napojená na pumpu se vsune ptákoví do zobáku a půl kila potravy je mu během 2–3 sekund vpraveno do krku... Popis vyvolává asociaci se středověkým mučením z životního příběhu básníka Villona. Ale zpět do současnosti: Po týdnů výkrmu se u ptáků objevuje akutní střevní katar a průjem. Kvůli extrémně narostlým játrům nemohou ptáci ani pořádně dýchat... Kvůli nedostatku vápníku ve stravě má při porážce 30–70 % zvířat mnohočetné zlomeniny. Také jim selhává srdce a ledviny, tolik vyplývá z průzkumů provedených organizacemi Advocates for Animals a WSPA. Na otázku, co s tím

²⁹ RSPCA, Informace o hospodářských zvířatech. Brojlerová kuřata. Leták, říjen 2001

³⁰ Jaká vejce kupujete? Informační letáček. Mze ČR a Nadace na ochranu zvířat

³¹ Návštěva ekologické farmy, Pro zvířata 1/2003, str. 14

³² Hospodářská zvířata ve světě. Pro zvířata 1/2004, str. 26

³³ Podle: Hospodářská zvířata ve světě. Pro zvířata 1/2004, str. 26

můžeme dělat, ochránci zvířat nabízejí odpověď: Nekonzumovat husí játra. V restauracích a obchodech můžete upozornit na to, za jakou cenu se tato delikatesa získává. „U nás je již od roku 1994 naštěstí násilné vykrmování hus zakázáno Zákonem na ochranu zvířat proti týrání,“ dodává Romana Šonková z Nadace na ochranu zvířat.

Organizace na ochranu zvířat vedou dlouhodobou kampaň proti krutým transportům živých zvířat, které jezdí někdy i přes celý kontinent. Zvířata jsou nacpaná v přepravních prostorech, často nedostávají ani vodu, zacházení s nimi je surové. Například z ČR bylo v roce 2001 vyvezeno 46 192 kusů živého skotu, 23 279 prasat a 45 563 667 kusů drůbeže.³⁴ Už v roce 1993 ve své oficiální zprávě uvedla Evropská komise: „Transport na dlouhé vzdálenosti v přeplněných nákladních autech, zároveň s dehydratací a hladověním, vede k velmi špatnému welfare a často k vysoké mortalitě.“ Podle mezinárodní organizace pro ochranu hospodářských zvířat Soucit ve světovém zemědělství (Compassion in World Farming, CIWF) se od té doby nic nezměnilo.³⁵ Síla zavedené praxe vítězí nad již uznávaným právem zvířat na životní pohodu. V březnu 2004 schválil sice Evropský parlament devítihodinový limit pro přepravu hospodářských zvířat na jatka, nikoli však na výkrm. Neschválil ani povinnost zajistit při delších cestách zvířatům odpočinek mimo vozidla. Rada ministrů však jednání o revizi směrnice o přepravě přerušila. Pověstné krutostí a špatnou kontrolou jsou vývozy desítek tisíc živých koní ročně z Polska na jatka do Itálie. Zkolabovaní koně jsou vytahováni z kamionu a nuceni postavit se na nohy kopáním, bitím či použitím elektřiny. Kontrastem k tomu je uznávaný fakt, že koně stejně jako psi jsou schopni „vyšších citů“. Jsou schopni navázat s člověkem přátelství.³⁶

Proti srsti a pižmu

V roce 1997 bylo kvůli obchodu s kožešinami na světě zabito více než 31 miliónů zvířat. Znamenalo to pokles o 17 miliónů oproti roku 1988 způsobený tím, že stále více lidí se dozvídá a připouští si, s jakou krutostí je spojeno nošení kožichů. Počet zvířat chycených do pastí klesl v Kanadě ze tří miliónů ročně na milión. V zemích, jako je Velká Británie, Nizozemsko a Švýcarsko, se snížil prodej kožek o více než 90 %. Přesto vlivní módní návrháři stále s oblibou kožešiny používají. Podle organizace WSPA jedním z důvodů je domněnka, že chov zvířat na kožešinových farmách je pro zvířata přijatelný a nahradí krutý lov ve volné přírodě.³⁷

Drátěné „továrny na výrobu kožešin“ však nepředstavují o nic lepší situaci, než jakou zažívá zvíře chycené do pastí, když desítky hodin s rozdrčenou tlapou protrpí, než je dobito lovcem, pokud už předtím nezahyne vyčerpáním.³⁸ Typická chovná farma se skládá z mnoha řad malých holých drátěných klecí. Nejčastěji se tak chovají norci, přitom v přirozeném prostředí teritorium norka zaujímá rozlohu až 3 km². V roce 1994 P. Weipkema v odborné studii, že kojící lišky na farmách zabíjejí svá mláďata v důsledku nadměrného strachu a stresu. Odhadl, že takto se chová 10–20 % liščích samic. Na základě této zprávy nizozemská vláda rozhodla o postupném zrušení těchto chovů. V jiných zemích odborníci navrhli zlepšení životních podmínek na kožešinových farmách. Pokud se tak upravila legislativa, jako v německém Hessensku nebo v Rakousku, způsobilo to zánik kožešinových farem, protože přestaly být ziskové.³⁹ V ČR se podle nedávných údajů chovalo 40 tisíc kožešinových zvířat⁴⁰ Jak uvádí organizace Svoboda zvířat, evidence kožešinových zvířat u nás však neexistuje.

Jiný příkladem legálního trápení zvířat kvůli lidské marnivosti je výroba parfémů. Jejich důležitou složkou bývá přírodní pižmo, které se především v Etiopii bolestivým způsobem odebírá cibetkám chovaným v krutých podmínkách. S obrovským ziskem se z něj vyrábějí parfémy světových značek. Výrobci nejsou navzdory tlaku ochránců zvířat ochotni se používání přírodního pižma vzdát. Někteří, jako je Calvin Klein nebo Yves St. Laurent udávají, že přírodní pižmo nepoužívají. Původně to tvrdil i Chanel. Organizace WSPA si ale objednala

³⁴ Podle: Vývoz živých zvířat, CIWF a Společnost pro zvířata 2002

³⁵ Podle: Vývoz živých zvířat, CIWF a Společnost pro zvířata 2002

³⁶ Podle: Webster, str. 247

³⁷ Skutečné oběti módy. WSPA, Nadace na ochranu zvířat.

³⁸ Kožešinová móda. Leták Svobody zvířat.

³⁹ Podle: Skutečné oběti módy. WSPA, Nadace na ochranu zvířat.

⁴⁰ Chov kožešinových zvířat. Leták Svobody zvířat.

laboratorní testy a ty zjistily pižmo i ve slavném parfému Chanel No 5. Teprve poté Chanel oznámil, že využívá pouze staré zásoby pižma a nové už nenakupuje.⁴¹

Krutá tradiční medicína

S nečekanou krutostí je spojena i výroba některých druhů tradiční čínské medicíny, která se díky agresivní marketingové kampani úspěšně prodává například v USA. V původních starých recepturách byly složky pouze rostlinného původu. Postupně se začaly používat složky získané ze zvířat, například medvědí žluč. Medvědi byli loveni kvůli jednorázovému získání žlučníku. Od roku 1984 začali být chováni na farmách jako spolehlivý a pravidelný „zdroj“ žluči. Takový medvěd žije v malé kleci, kde jen leží na kovových tyčích a nemůže se ani otočit. Do žlučníku má zavedenou kanylu, kterou se dvakrát denně odebírá žluč. Ani při teplotách kolem mínus třiceti nemůže kvůli vnucenému životnímu rytmu upadnout do zimního spánku. Během 5 až 15 let takové žalostné existence se mu rána někdy zanítí a žluč pak nepřetržitě vytéká ven. Když medvěd přestane být výnosný nebo onemocní a léčení by bylo příliš složité, nechá se v kleci, kde vyhladoví a zemře... V posledních letech zájem o medvědí žluč stoupá a kvůli tomu popsáním způsobem živoří na 9 000 medvědů, kteří dají žluč za 450 miliónů dolarů ročně. Toto svědectví získala organizace WSPA.

Něco takového, chce se říct, je snad přece jen alespoň v demokratické Evropě nemyslitelné díky veřejnému mínění... Přesto: Nic netušící milovník tradiční čínské medicíny si v poklidné demokratické Evropě či Spojených státech koupí přírodní lék... Mnoho léčitelů ale už znalosti tohoto pozadí má a léky obsahující medvědí žluč nepředepisuje. Podle zjištění Společnosti pro zvířata se v České republice výrobky obsahující medvědí žluč neprodávají. Jsou u nás registrovány pouze přípravky obsahující odpovídající synteticky vyrobenou kyselinu ursodeoxycholovou. WSPA rozhodla v souvislosti s blížícími se Olympijskými hrami 2008 v Pekingu informovat sponzory o situaci medvědů a nabádat je, aby vyvíjeli tlak na čínské úřady. Svůj nesouhlas může projevit každý dopisem velvyslanci Číny v ČR.⁴²

Místo králíků 3R

Pokusy na zvířatech už si dávno vydobily své místo v médiích kvůli své očividné drastičnosti. Známy je například tzv. Dreizův test dráždivosti oka. Používají se pro něj především králíci, protože mají málo slzných žláz a nemohou vyplavit testovanou látku, která se jim vstříkne pod víčka. Králíci jsou spoutáni v boxech a svorkami je jim znemožněno zavřít oči. Test trvá 72 hodin a zvířata nedostávají žádné tišící prostředky. Po skončení testu se hodnotí stupeň poškození oka. Tím nejvyšším je oslepnutí.

Jiný standardní test je LD50 (Lethal Dose 50%), který znamená v překladu poloviční smrtelná dávka. Jeho cílem je stanovit, jaké množství určité látky způsobí smrt poloviny pro test použitých zvířat. Novým a novým stejně početným skupinám se podávají různá množství stejné chemikálie, než se nalezne ono „ideální“ množství.⁴³ Standardizovaných testů k testování kosmetiky, chemikálií, léčiv atd. existuje řada. Živá zvířata se však především používají v lékařském výzkumu (65 % všech pokusných zvířat) a dosud bohužel i při výuce. Celosvětový roční odhad počtu zvířat použitých pro pokusy se pohybuje okolo 100 miliónů.⁴⁴ Jen v ČR bylo v roce 2002 použito na pokusy 238 765 zvířat z toho 91 879 myší, 1 388 prasat, 233 psů a 101 opic.⁴⁵ Pokusy na zvířatech jsou představovány jako jediný způsob, jak porazit například rakovinu či poznávat funkce mozku.⁴⁶ Existují však i stále více prosazované alternativy. Základem při tvorbě legislativy zabývající se ochranou pokusných a laboratorních zvířat se stala tzv. 3R, z anglického Reduction, Refinement, Replacement. Snižování (reduction) zahrnuje jakýkoli postup, který vede k dosažení stejného množství informací za použití nižšího počtu zvířat. Zmírňování (refinement) znamená upravení procedury tak, že se minimalizuje bolest a utrpení zvířete a pozvedá se úroveň jeho života. Za nahrazování (replacement) se považuje jakákoli experimentální alternativa, která nevyžaduje použití celého, živého zvířete. Některé metody dokonce nevyžadují žádný biologický materiál získaný od zcela vyvinutého obratlovce. Mezi nahrazující alternativy

⁴¹ Pozadí luxusních parfémů. Pro zvířata 1/2004

⁴² Tradiční čínská medicína. Pro zvířata 1/2003

⁴³ Pokusy na zvířatech. Leták Svobody zvířat Plzeň

⁴⁴ Pro zvířata 1/2003, příloha, str. v

⁴⁵ Pokusy na zvířatech, leták Nesehnutí

⁴⁶ Alternativy. Leták Svobody zvířat

patří vyhodnocování již dříve získaných informací, počítačové programy, fyzikálně-chemické techniky, využití nižších organismů, jako jsou bezobratlí nebo rostliny, výzkumy na buněčných, tkáňových a orgánových kulturách zvířat a některé výzkumy na lidech, například pomocí neinvazivních postupů, jako je magnetoencefalografie.⁴⁷

Dnes jsou pokusná a laboratorní zvířata ve vyspělých zemích důsledněji chráněna zákony než ostatní zvířata využívaná lidmi, zejména hospodářská. Evropský parlament například schválil v lednu 2003 už 7. pozměňovací návrh směrnice o kosmetice, která v rámci EU zakazuje testování kosmetických výrobků a jejich složek na zvířatech. Zákaz představuje určitou kompromisní dohodu a vstoupí v platnost v členských zemích EU v roce 2009.⁴⁸ „Přestože se situace mění k lepšímu, vývoj alternativ a jejich validace stejně jako změna smýšlení pokusníků, postupují příliš pomalu. Evropská koalice za zastavení pokusů na zvířatech proto vyhlásila petici za zřízení evropského fondu pro financování nových alternativ. K této akci se připojila i Nadace na ochranu zvířat, na jejichž internetových stránkách www.ochranazvirat.cz lze petici podepsat on-line,“ upozorňuje ředitelka nadace Romana Šonková.

Utrpení pro zábavu

Teprve na současné úrovni civilizace je část lidí schopna uvědomovat si, jak zvířata trpí kvůli naší potřebě zábavy. Jsou to medvědi, tygři, lvi, sloni a další, kteří tráví kolem 20 hodin denně v cirkusových klecích do velikosti maringotky a zbytek času především výcvikem k chování, jež je v rozporu s jejich přirozeností. Využívá se k tomu nejen návnada a odměňování zvířat, ale také fyzické násilí a další metody, které jsou v rozporu se zákonem na ochranu zvířat proti týrání č. 246/1992 Sb., ve znění pozdějších změn. V Česku mají cirkusy tradici a jsou dosud oblíbenou atrakcí. Funguje u nás zhruba 20 cirkusů, což je na tak malou zemi vysoké číslo.⁴⁹ Je tomu tak jistě především proto, že lidem schází základní vědomosti o potřebách a prožívání zvířat. „Prosíme, nechodte do cirkusu, kde jsou využívána zvířata... Vaše návštěva jen napomůže udržení těchto cirkusů v chodu a pokračování utrpení a ohrožování zdraví zvířat,“⁵⁰ vyzývá leták Nadace na ochranu zvířat. Radikálnější vyjádření volí organizace Svoboda zvířat: „Cirkusy patří do středověku, ne do 21. století!“ A argumentuje: „Pro děti nemá setkání se zvířaty v cirkuse žádný vzdělávací účinek, dívání se na zubožené zvíře v nich může spíše vyvolávat mylnou představu, že zvíře je věc, se kterou si mohou dělat, co chtějí.“⁵¹ V některých zemích, jako je Dánsko, Finsko, některé státy USA, už je drezúra zakázána,⁵² do české novely Zákona na ochranu zvířat proti týrání návrh úplného zákazu neprošel. Nesmí se ale provádět drezúra u nově narozených primátů, ploutvonožců, kytovců vyjma delfinovitých, nosorožců nebo žiraf a ani zahraniční cirkusy s těmito druhy zvířat nesmí vstupovat na území našeho státu. V Británii, kde působí 15-20 cirkusů, zorganizovala meziparlamentní skupina pro ochranu zvířat dotazník mezi místními úřady. Na základě značného veřejného zájmu následně 95 místních úřadů z celkových 265 zakázalo používat cirkusům pozemky ve své správě.⁵³

Zneužívání zvířat bývá někdy spojeno s výnosným turistickým průmyslem. Nadace na ochranu zvířat vydala leták s desaterem rad pro milovníka zvířat na cestách⁵⁴. Mimo jiné doporučuje vyjádřit svůj nesouhlas, pokud v rekreačním středisku předvádějí zvířata pro pobavení, třeba i v delfináriích, nekupovat divoká zvířata ani produkty z nich (může to být i v rozporu s trestně postižitelným porušením mezinárodní úmluvy CITES), nekupovat ani nesbírat živé organismy z moře, neplatit za fotografování s divokým zvířetem a nahlásit závažné případy týrání zvířat s co největším počtem konkrétních údajů případně obrazově zdokumentovaných.

Lepší vzdělání a probuzení veřejného mínění ve vztahu k využívání zvířat pro zábavu se projevilo i u tak legendární a přitažlivé tradice, jako jsou býčí zápasy. O této „středověké zábavě v moderní době“ informuje na

⁴⁷ Alternativy k pokusům na zvířatech podle konceptu 3R. Pro zvířata 2/2003, str. 28-32

⁴⁸ Kosmetika a testy na zvířatech, Pro zvířata 1/2003, str. 43

⁴⁹ Cirkusy, ztracená svoboda. Leták Svobody zvířat Plzeň

⁵⁰ Cirkusy ano, ale bez zvířat. Leták Nadace na ochranu zvířat.

⁵¹ Cirkus ano, ale bez zvířat! Leták Svobody zvířat Plzeň

⁵² Cirkus ano, ale bez zvířat! Leták Svobody zvířat Plzeň

⁵³ Cirkusy ano, ale bez zvířat. Leták Nadace na ochranu zvířat.

⁵⁴ Podle: Desatero milovníka zvířat na cestách. Nadace na ochranu zvířat.

základě poznatků WSPA časopis Pro zvířata. Korida má přitažlivost pro svoje ovzduší hrdinství, odvahy a síly. Její krutost je však evidentní. Hlavní zemí koridy je Španělsko. V uplynulém desetiletí se tu počet býčích zápasů dokonce zdvojnásobil a navíc je subvencoval stát a některé místní správy ve formě grantů poskytovaných festivalům. Podle průzkumu uveřejněného ve španělských novinách ale 86 % Španělů nemá chuť navštívit koridu a 96 % obyvatel Katalánska se domnívá, že týrání zvířat ve sportu a zábavě by nemělo být přípustné. A začátkem dubna 2004 členové městské rady Barcelony oficiálně vyhlásili katalánskou metropoli, jako první město ve Španělsku, městem bez býčích zápasů. Barcelonský místostarosta Jordi Portabella to zdůvodnil: „Barcelona se musí chovat jako město hodné světového jména a být průkopníkem ve zrušení býčích zápasů.“⁵⁵

Psí dobro očima psa

Co se týče zvířat – našich společníků, domácích miláčků, je nasnadě, že potřebují nejenom láskyplný vztah, ale také a možná především, abychom se informovali a vzdělávali v tom, jaké jsou jejich skutečné potřeby. Abychom, budeme-li parafrázovat Johna Webstera, se snažili posuzovat psí dobro očima psa. Pokud se někdo chová jako muž z Šenova u Nového Jičína, který v květnu 2004 brutálně zabil ročního psa tak, že ho kopal, bil a škrtil, a to před očima dalších lidí, je na celé události jediné pozitivní: Už v červnu byl surovec odsouzen na osm měsíců vězení nepodmíněně.⁵⁶ Na domácí zvířata je na rozdíl od hospodářských zkrátka většinou „dobře vidět“. Dosvědčuje to i omluva kalifornského guvernéra Arnolda Schwarzenegera, který chtěl ušetřit 14 miliónů dolarů z rozpočtu tím, že nařídil usmrcovat už po 72 hodinách zvířata bez majitelů v útulcích. Zabránila mu v tom protestní kampaň ochránců zvířat.⁵⁷

Zoologické zahrady jsou předmětem mnoha diskusí. Některé organizace na ochranu zvířat je úplně zatracují, jiné je posuzují individuálně podle jejich kvality. Dobře vedená zoo může být, jak známo, i přínosem z hlediska záchranu ohrožených druhů, jejich proklamovaná vzdělávací úloha je však někdy sporná. „Mnohé zoo se stávají spíše komerčními zařízení a bohužel na prvním místě je lidský návštěvník a nikoli zvířecí chovanec,“ říká Romana Šonková. Rozdíly v zoologických zahradách ukazuje například projekt Bratr medvěd, který v Česku vznikl jako obdoba rakouské iniciativy a je snahou o zlepšení životních podmínek medvědů chovaných lidmi v cirkusech, hradních příkopech i jinde. Projekt má praktické výsledky. Podařilo se například realizovat přestavbu medvědího výběhu u zámku Konopiště do podoby, která umožnila životu zdejších medvědů dát lepší kvalitu, aktivitu a dobrou kondici. Za výjimečně dobré zařízení ochránci považují medvědí chov v Zoo Zlín-Lešná. Naopak za nejhorší medvědí klec označili Zoo Hodonín, ačkoli zahrada vydala nemalé prostředky například na stavbu akvária...⁵⁸ „Nejdůležitější otázkou, která se vznáší nad českými zoo je asi: Skutečně tak malý stát potřebuje tolik zoo?“ Uzavírá Romana Šonková.

Shrňme si s pomocí Johna Webstera, jaké cesty přibližují soužití zvířat s lidmi na této planetě k ráji, i když ten, jak známo, je nedosažitelný.

Především potřebujeme obyčejný lidský soucit. Ten se může projevat různě. „Pro mě... je silnějším projevem soucitu zachránit přírodní prostředí lesa než obvézat poraněného ježka,“⁵⁹ říká například Webster.

Potřebujeme také o zvířatech a jejich potřebách daleko víc vědět. Jde o „skutečné porozumění vědomí zvířat... – porozumět způsobu vnímání, rozhodování, vědomí sebe sama, schopnosti učit se od ostatních.“⁶⁰ John Webster k tomu ještě říká, že dnešní vědecké metody kognitivních psychologů, jako je Toates nebo Dawkinsová, „jsou nesrovnatelně jemnější než původní metody založené na primitivní teorii o podnětu a reakci. Nový přístup klade zvířatům precizně vypracované otázky v podobě, které mohou rozumět. Jak otázky tak odpovědi jsou stále zajímavější...“⁶¹ Naše poznání, jak zvířata vnímají svět, stojí na samém počátku.

⁵⁵ Pro zvířata 1/2004, str. 43

⁵⁶ zpráva z tisku 11. 6. 2004

⁵⁷ EcoMonitor 29. 6. 2004

⁵⁸ Projekt bratr medvěd, pro zvířata 1/2004, str. 34-37

⁵⁹ Webster, str. 249

⁶⁰ Webster, str. 250

⁶¹ Webster, str. 250

Potřebujeme dobré zákony. Britský zákon na ochranu zvířat z roku 1911 má podle Johna Webstera podobnou roli jako Platón ve filozofii. Jednoduchým jazykem říká vše podstatné, uspokojivě postihuje většinu úmyslných činů a při jeho uplatňování by se mělo dbát na minimalizaci utrpení zvířat na základě nových poznatků. V zásadě ale poskytuje pevný základ, na kterém není třeba nic měnit. Další generace britské i obdobné legislativy Evropské unie se věnuje každodenní kvalitě života zvířat. Zákonodárci se potýkají s problémy, jak definovat potřeby zvířat, jak dosáhnout kompromisu mezi poptávkou spotřebitelů po systémech přirozenějších chovů a potřebou producentů „vyrábět“ levně, efektivně a s nízkým výskytem chorob. Ve své knize vydané v roce 1994 Webster hodnotí celý přístup k evropské legislativě jako špatnou cestu. „Bylo by konstruktivnější vypracovat legislativu podporující zlepšování životní pohody zvířat,“ vyzývá.⁶²

O deset let později můžeme konstatovat, že se snad leccos pohnulo. Existuje zřetelná snaha v rámci evropské zemědělské politiky podporovat například ekologické zemědělství, s nímž je zpravidla spojená i podstatně lepší životní pohoda zvířat. Evropská unie postupně přijímá lepší zákonné normy.

Nejdůležitější evropské právní normy na ochranu zvířat

Rozhodnutí Rady, týkající se Evropské dohody o ochraně zvířat chovaných pro hospodářské účely (78/923/EEC)

Směrnice Rady stanovující minimální standardy pro ochranu telat (91/629/EEC)

Směrnice Rady stanovující minimální standardy pro ochranu prasat (91/630/EEC)

Rozhodnutí Rady, týkající se Evropské dohody o ochraně jatečných zvířat (88/306/EEC)

Směrnice Rady o ochraně zvířat během jejich porážky nebo jejich utracení (93/119/EEC)

Směrnice Rady o ochraně zvířat během přepravy a pozměňující Směrnice 90/425/EEC a 91/496/EEC (91/628/EEC)

Rozhodnutí Rady, týkající se Evropské dohody o zachování evropské volně žijící fauny a flóry a přírodních stanovišť (82/72/EEC)

Směrnice Rady o ochraně přirozených biotopů a volně žijících zvířat a rostoucích rostlin (92/43/EEC)

Směrnice Rady o ochraně zvířat během přepravy (95/29/EC)

Další okruh zákonů, které si situace a doba žádá, se bude muset věnovat fyziologickým, genetickým a dalším podobným manipulacím se zvířaty.

V České republice vstoupila 1. března 2004 v platnost novela Zákona na ochranu zvířat č. 246/92 Sb. „Přejala z Evropské unie řadu nesporně pozitivních předpisů, především pokud jde o hospodářská zvířata, a v některých bodech jde dokonce nad rámec těchto předpisů (zákaz pokusů na zvířatech při testování kosmetiky, zákaz pojízdných zvěřinců, akvárií apod., zákaz drezúry primátů)... Přestože bude novelizovaný zákon znatelným krokem kupředu v ochraně zvířat, je v řadě bodů nedodělaný a sporný,“ hodnotí zpravodaj Svoboda zvířat. Konkrétní podrobnosti jsou na www.svobodazvirat.cz.⁶³

Potřebujeme vzdělání a informace. Potravinářský průmysl má zájem udržovat u zákazníků představu šťastných slepiček v zeleni na obrázku z krabičky „čerstvých selských vajec“⁶⁴ (která pocházejí z nejintenzivnějšího bateriového chovu) nebo elegantních veselých krav, které nám rády dávají mléko na nejjemnější sýry.

⁶² Webster, str. 253

⁶³ In: Trojské koniny 3-4/2004

⁶⁴ Podle: Webster, str. 254

V prodejnách masa a uzenin nikdo nikdy nebude dělat reklamu své výrobě fotografiemi z reality velkochově a jatek. Ještě tak obrazem pasoucích se stád na horských loukách.

O protiváhu se snaží četné organizace na ochranu zvířat, vládní i nevládní. Organizují informační a osvětové kampaně na různých úrovních. Z billboardů Nadace na ochranu zvířat v Česku už známe krvavé tělo stažené lišky či letošní kampaň za vegetariánství společnosti Zvíře v tísní.⁶⁵ Konstruktivně využívá už deset let sílu zákaznické volby britská RSPCA, která vytvořila systém certifikace živočišných produktů z welfare chovů Freedom Food.

„Tvrdím, že je ve společném zájmu chovatelů, spotřebitelů, zvířat i zemědělské půdy, abychom potraviny živočišného původu přeřadili z kategorie pouhého zboží a hodnotili je podle kvality, zahrnující i kvalitu systému chovu a v neposlední řadě také životní pohodu zvířat,“⁶⁶ říká o cílech vzdělávání v ochraně zvířat John Webster.

Zvířata, naši bližní

Poslední dvě století přinesla nový pohled člověka na živé spoluobyvatele planety. Vzniklo hnutí za práva zvířat. První zákon na ochranu zvířat přijal britský parlament před necelým stoletím. Na sklonku 20. století byla novozélandským zákonem poprvé přiznána jinému druhu práva vyhrazená dosud člověkem pouze člověku. Rok 2004 přinesl bezprecedentní krok postihující tak zakořeněnou tradici, jako je španělská korida, když se jí město Barcelona dobrovolně vzdalo na základě většinového rozhodnutí zastupitelů města. Rozvíjí se také přijímání evropských právních norem ve prospěch životní pohody zvířat. Přesto je to vše při porovnání s bídným životem 4 miliard brojlerů ročně odchovaných jen v Evropské unii jen malý pokrok.

Je před námi dlouhá cesta a zatím netušíme, kam až povede. Budeme na jejím vyústění soucítit s kamenem, jemuž je dosud vyhrazena symbolika mrtvého chladu?

Změnu i v takřkajíc globálním vnímání se dá ilustrovat na vývoji jazyka globálních diplomatů o biodiverzitě. „Po celou dobu přípravy Konference OSN o životním prostředí a rozvoji v Riu de Janeiro v roce 1992 mi vadil její vypjatě antropocentrický přístup. Proto jsem s velkým potěšením zaznamenal právě na konferenci určitý posun. Úmluva o biologické rozmanitosti začíná slovy: „Smluvní strany, vědomy si vnitřní hodnoty biologické různorodosti...“⁶⁷ říká prof. Bedřich Moldan.

Hnutí na ochranu zvířat a postupné rozšiřování zvířecích práv může přinášet i zajímavou inspiraci pro udržitelnost života na Zemi. Za zamyšlení určitě stojí údaje o energetických tocích spojených s lidskou konzumací masa, v bohatých zemích spíše s přejídáním se živočišnými produkty: Dva hektary půdy uživí jednoho člověka konzumujícího maso. Táž plocha ale uživí 14 vegetariánů nebo 50 veganů, kteří jedí výhradně rostlinnou stravu.⁶⁸ O kolik by se zmenšila naše ekologická stopa, kdybychom spotřebovávali třeba jen o 10 % méně živočišné stravy, neřku-li stali se téměř vegetariány?

Druhý zajímavý podnět týkající se dalšího rozvoje naší civilizace souvisí především s vědou a duchovní stránkou bytí.

Je to vlastně absurdní: Čistě účelová zemědělská velkovýroba včetně bezcitné velkoprodukce zvířat přispěla k tomu, že lidstvo se do té míry „osvobodilo“ od své bezprostřední závislosti na shánce jídla a zajišťování potřeb pro přežití, že má teď dost času, energie a jistot, aby se konečně mohlo věnovat myšlenkám a činům, které mají ochránit přírodní základnu života na Zemi. Dá se to jednoduše shrnout poslední větou z knihy Johna Webstera s podtitulem Střízlivé kázání o ráji: „Dokud člověk nerozšíří svůj okruh soucítění na všechna živá zvířata, nenajde sám klid.“⁶⁹

⁶⁵ EkoList 30. 6. 2004

⁶⁶ Webster, str. 256

⁶⁷ (Ne)udržitelný rozvoj

⁶⁸ Milan Záruba, Proč nejíst maso. Avatar, Praha 1996.

⁶⁹ Webster, str. 256

Hana Kolářová

Odborná konzultace: ing. Romana Šonková, ředitelka, Mgr. Lubomíra Chlumská, Mgr. Veronika Kinasová,
Nadace na ochranu zvířat Praha

Základ tohoto textu vznikl v červenci 2004 a vyšel v Bedrníku 4/2004. Obsahuje pracovní verzi poznámek pod čarou s některými dalšími zdroji informací. Na http://www.pavucina-sev.cz/pdf/bedrnik_srpen_2004.pdf najdete ilustrace k textu, další články k tématu, včetně didaktických a návodných. Bedrník, časopis pro ekogramotnost, je určen především pro učitele, ale i další zájemce o udržitelný rozvoj, životní prostředí a příbuznou tematiku.